

УДК 321.01:328.123.001.11

## СТРУКТУРУВАННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ В ПЕРІОД 2010-2013 РР.

Цимбал Д.І.

*аспірант кафедри політології*

*Донецький національний університет*

Проаналізовано умови діяльності політичної опозиції в Україні в період президентства В.Януковича, досліджено проблеми взаємодії влади та опозиції, а також висвітлено особливості взаємовідносин всередині опозиційного середовища.

Проанализированы условия деятельности политической оппозиции в Украине в период президентства В.Януковича, исследованы проблемы взаимодействия власти и оппозиции, а также освещены особенности взаимоотношений внутри оппозиционной среды.

The conditions of political opposition in Ukraine during the presidency of Viktor Yanukovich, investigated the problems of interaction between government and opposition, as well as highlight features of the relationships within the opposition media.

**Ключові слова:** political opposition, political forces, power, elections.

---

Відкрите протистояння в середовищі провідних партій зрештою привело до перемоги В. Януковича на президентських виборах 2010 року. Рішенням Конституційного Суду України було відновлено чинність Конституції від 28 червня 1996 року, а з Регламенту Верховної Ради вилучили главу «Парламентська опозиція». Перемога Віктора Януковича в 2010 році окреслила новий цикл режимних змін в Україні. В ході президентських виборів зіштовхнулися учасники, які володіли різними політичними впливами та мали широку регіональну підтримку. Це, з одного боку, Партія регіонів, з іншого – БЮТ. Ці два політичні актори мали переваги і саме вони стали головними суперниками на президентських виборах [1, с. 36].

За результатами президентських виборів 2010 року в Україні відбулася чергова зміна політичного ландшафту. 11 березня 2010 року у Верховній Раді було проголошено створення коаліції депутатських фракцій «Стабільність і реформи», до складу якої увійшли фракції Партії регіонів, КПУ і Блоку Литвина, а також «окремі народні депутати» з фракцій, що не увійшли до складу коаліції – БЮТ і НУНС [2].

Створення коаліції належної чисельності (понад 225 осіб) стало можливим лише завдяки індивідуальному входженню до неї депутатів. Для цього напередодні були внесені відповідні зміни до Регламенту Верховної Ради. Хоча ці зміни суперечили рішенням Конституційного Суду від 17 вересня 2008 року, 6 квітня 2010 року цей орган змінив своє попереднє рішення і легітимізував коаліцію. Входження до складу очоленого М. Азаровим уряду

лідера партії «Сильна Україна» С.Тігіпка додало його політичну силу до числа «провладних». Схеми парламентської опозиції і опозиції до Президента знову збіглися: всі парламентські політичні сили, що не увійшли до складу коаліції, одночасно є і опозиційними до Глави держави. Участь у президентській виборчій кампанії 2010 року таких політиків, як А. Яценюк, А. Гриценко, О. Тягнибок сприяла зростанню популярності очолюваних ними політичних сил – відповідно, партій «Фронт змін», «Громадянська позиція», ВО «Свобода», які представляють «нові» опозиційні сили [2].

На мою думку, діяльність тогочасної парламентської опозиції мала б здійснюватися на підставі політичних домовленостей із парламентською більшістю. Проте поразка опозиційних сил на президентських виборах 2010 року та пізніше на парламентських виборах 2012 року свідчила про відсутність реального балансу новій владі у вигляді потужної дієздатної опозиції. Істотно впливали на характер діяльності опозиційних сил відсутність усталених зв'язків із соціальними групами, слабкість програмно-ідеологічних засад політичних партій, особистісний чинник.

Протягом 2010-2012 року В. Янукович проводив активну політику побудови домінантної політичної партії, а також формування особистих мереж підтримки через домовленості з периферійними коаліційними партнерами. Наприклад, партією влади відбулася абсорбція клієнтурної групи Росукренерго, поглинання «Сильної України» С. Тігіпка. Все це становило складову частину стратегії розбудови домінантної політичної партії.

Протягом 2010-2011 років відбулися суттєві зміни в розстановці опозиційних сил. За рівнем підтримки громадян першу позицію серед них зберігає БЮТ, на другому місці стабільно утвердився «Фронт змін». Рівень підтримки понад 3% серед опозиційних сил, станом на квітень 2011 року, мали неprisутні у Верховній Раді VI скликання партії ВО «Свобода» та «УДАР», понад 1% – партії «Громадянська позиція» та «Наша Україна», яка втратила місце серед лідерів опозиції. Зростання тиску влади на опозицію, застосування

проти її лідерів і прихильників правоохоронних структур стало стимулом до початку спроб консолідації зусиль опозиції, пошуку форматів її організаційного об'єднання. Зокрема, 9 березня 2010 року ВО «Батьківщина», Народний Рух України, партія «Реформи і порядок», Партія захисників вітчизни, Європейська партія України, Українська соціал-демократична партія, партії «Народна Самооборона» і Християнсько-демократичний союз прийняли Резолюцію про створення об'єднаної демократичної опозиції і створили координаційну раду, яку очолила Ю. Тимошенко [2].

Пізніше у ЗМІ періодично з'являлась інформація про об'єднавчі ініціативи опозиційних сил в інших форматах, проте відповідні наміри не втілювались в конкретні дії. Серед позапарламентських політичних сил слід також відзначити спробу створення міжпартійного об'єднання партій лівоцентристського спрямування «Українська демократична лівниця», до складу якого ввійшли партії «Народна влада», «Справедливість», Українська селянська демократична партія, Соціал-демократична партія України (об'єднана) і Соціал-демократична партія України. Це об'єднання позиціонувалося як опозиційне і до влади, і до парламентської опозиції.

З точки зору ситуації в суспільстві, період після президентських виборів 2010 року характеризувався помітним зростанням серед населення протестних настроїв і значним збільшенням кількості акцій протесту, насамперед, організованих не політичними силами, а соціально-професійними групами [2]. Як на мене, це створило сприятливі соціальні передумови діяльності політичної опозиції.

Період після президентських виборів 2010 року позначився утисками опозиції, зокрема: обмеженням політичної конкуренції, що виявлялося насамперед в ігноруванні законодавчої ініціативи з боку меншості. Про це свідчить кількість внесених до порядку денного та ухвалених законопроектів; кримінальним переслідуванням попередніх представників влади, які можна розцінювати як політичні утиски та політичне переслідування, що обмежувало права опозиції в участі у наступних парламентських чи президентських виборах [3].

27 квітня 2010 року Верховна Рада України ухвалила внесений представником Партії регіонів законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» [2, с. 28]. Ним було скасовано норму щодо права Верховної Ради за рішенням однієї третини голосів народних депутатів офіційно запрошувати або вимагати присутності на засіданні Президента України, а також запроваджено надання офіційного статусу парламентської опозиції кільком суб'єктам (депутатським фракціям, об'єднанням депутатських фракцій). Прийняття відповідного закону, з точки зору політичних наслідків, можна вважати реакцією Партії регіонів на спроби БЮТ виступити центром консолідації опозиції.

Скасування норми щодо надання статусу офіційної опозиції лише найчисельнішому суб'єкту парламентської меншості (депутатській фракції чи об'єднанню депутатських фракцій) загостило конкуренцію опозиційних сил. Ця обставина активно використовувалася парламентською більшістю для дискредитації опозиції з огляду на неспроможність її суб'єктів до об'єднання та вироблення консолідованої позиції щодо політики влади.

З точки зору правових наслідків, зміни до Регламенту, з одного боку, певною мірою звузили права парламентської опозиції, з іншого – поширили їх на більшу кількість суб'єктів. Останнє стало позитивним кроком щодо законодавчого встановлення діяльності парламентської опозиції. Така модель формально зрівняла у правах усі опозиційні суб'єкти, надала їм більшої свободи у виборі формату опозиційної діяльності.

Однак, законодавче встановлення статусу парламентської опозиції зазнало кардинальних змін у зв'язку з Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року про відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та вилучені Законом №2222 [4]. Відновлення дії Конституції 1996 року відбулося після вилучення із Закону «Про Регламент Верховної Ради України» всіх норм про парламентську опозицію, адже поняття «коаліція депутатських фракцій», яке було формальною підставою для унормування статусу опозиції, відсутнє в чинному Основному Законі держави. Таким чином, парламентська опозиція втратила всі передбачені Законом про Регламент права та гарантії діяльності, що за умов гострих конфліктних відносин з парламентською більшістю суттєво звузило її можливості у виконанні парламентських повноважень і функцій в цілому.

Водночас в опозиції з'явилися й нові можливості для діяльності — адже тепер вона могла собі дозволити бути менш відповідальною за дії влади. Однак, жодна з опозиційних сил не потурбувалася про інтелектуальний компонент своєї діяльності. Не було створено «партійних» аналітичних центрів, а апарати таких партій відставали у цьому компоненті навіть від неурядових аналітичних центрів «середньої руки». Навіть, якщо «інтелектуальні» відділи апаратів партій і працювали, це часто не відображалось на практичній діяльності.

Особливо це стосувалося такої політичної сили, як БЮТ, з її установкою на виняткову роль Юлії Тимошенко як лідера партії й її «непогіршність» [5]. Експертів в основному залучали до роботи лише під час виборчих кампаній, в основному ж поза кампаніями вони виконували роль «додаткових партійних рупорів», проголошуючи у ЗМІ цінності та тези, вигідні для партій. А політичні лідери зберігали за собою монополію на генерацію ідей та рішень, хоча не були експертами з усіх питань, які намагалися охопити. Це призводило до деградації самої партійної системи та її опозиційних сил, зокрема.

Крім того, опозиція в Україні протягом 2010 року досить слабо взаємодіяла із громадянським суспільством. Наприклад, функції, які мала виконувати опозиція, частково виконували громадські організації — зокрема, саме вони часто першими «сигналізували» про тиск влади, мобілізували суспільство і взагалі інколи самі створювали інформаційний порядок денний. Опозиція ж з цього користалася і нерідко намагалася привласнити всі лаври від того, до чого не докладала жодних зусиль. При цьому опозиція інколи разюче відставала від тих, інтереси кого вона мала представляти — яскравим прикладом є ситуація з податковим кодексом, коли опозиція згадала про нього лише перед самим ухваленням, тоді як громадськість його активно обговорювала вже 2–3 місяці. Координація між опозицією і «третім сектором» фактично була відсутня, хоча в умовах, коли влада наступає на політичні права, між ними мали би бути налагоджені зв'язки, як під час Помаранчевої революції [5].

Як уже зазначалося, після президентських виборів 2010 року відбулося значне погіршення умов діяльності опозиції в цілому, ліквідація законодавчих гарантій прав парламентської опозиції, звуження можливостей політичної конкуренції, зниження рівня свободи слова і зменшення доступу опозиції до ЗМІ. Проводилися численні силові акції проти опозиційних політиків з використанням судової системи і правоохоронних органів, спостерігався тиск силових структур на інститути громадянського суспільства, відбувалося обмеження прав громадян на участь в акціях протесту. Особливого характеру, зокрема, набула практика порушення кримінальних справ проти вищих посадовців попередньої влади, переважно тих, які представляли БЮТ чи його політичних партнерів. Зокрема, кримінальні справи були порушені проти колишніх Прем'єр – міністра Юлії Тимошенко, Міністра економіки Богдана Данилишина, Міністра внутрішніх справ Юрія Луценка, посадових осіб ряду міністерств і відомств. Більшість з них, включно з Юрієм Луценком, були взяті під варту, при цьому застосовувалися запобіжні засоби, що значно перевищували суспільну небезпеку від злочинів, в яких обвинувачуються відповідні посадовці [6].

Наступним проявом ігнорування прав опозиції стали факти відмови їй у формуванні порядку денного пленарних засідань у визначений день, наприклад, другого червня 2010 року парламентська більшість відмовила БЮТ у внесенні до обговорення у сесійній залі низки законопроектів щодо введення «податкових канікул» для малого та середнього бізнесу. Права опозиції у законодавчому процесі досить часто порушувалися також через ігнорування більшістю під час розгляду важливих законопроектів і висновків профільних комітетів. Крім законодавчого процесу, неконструктивний характер відносин між парламентською більшістю та опозицією виявлявся і під час реалізації Верховною Радою її контрольної функції, яка була пріоритетною для опозиції [6].

Важливі зміни в середовищі опозиційних сил відбулися напередодні передвиборчої кампанії 2012 року. Вона показала, що в українській політиці відбулося перенесення конкуренції із сфери суперництва між двома блоками (БЮТом і ПР) у конкуренцію в середині самої партії [1].

Розшарування сил в опозиції напередодні виборчої кампанії 2012 року визначалося процесами, що відбувалися як поза, так і всередині опозиційної спільноти. Вибори депутатів Верховної Ради України в 2012 році стали подією як для опозиції, так і для влади. Останні провели цю кампанію за звичним сценарієм застосування тотального адміністративного тиску. Слід зазначити, що для опозиції вибори були не стільки боротьбою за голоси виборців, скільки способом вирішення внутрішніх протиріч у міжпартійній коаліції, адже кожна з політичних сил вищим пріоритетом для себе вважала свій індивідуальний результат, а не опозиції в цілому.

Напередодні виборчої кампанії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» переживало серйозні внутрішньопартійні суперечності і конфлікти. Лідер партії Ю. Тимошенко перебувала у в'язниці. Суттєво скоротився кількісний склад фракції БЮТ у Верховній Раді України шостого скликання, а також відбулася зміна керівника. Не було єдності у прийнятті важливих політичних рішень. Особливо яскраво це продемонструвало голосування за новий виборчий закон. В цілому, виборчий процес 2012 року для Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина» суттєво відрізнявся від усіх попередніх [7, с. 121].

Так, ключовою проблемою для ВО «Батьківщина» та інших представників Комітету опору диктатурі упродовж березня — травня 2012 року залишалося питання об'єднання

опозиційних сил напередодні парламентських виборів [7, с. 121]. Опозиція пройшла досить довгий шлях об'єднання. Позитивним фактором в об'єднанні, на мою думку, було те, що вперше в Україні опоненти влади згуртувалися на базі однієї партії, а саме — ВО «Батьківщина». Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» стало базовою партією для створення Об'єднаної опозиції і платформою для формування її єдиного виборчого списку. Прикладів блокування політичних сил на виборах до Верховної Ради України за останнє десятиріччя було досить багато, і об'єднання 2012 року позитивно різнилося тим, що вперше за 21 рік незалежності в українському політикумі дві опозиційні партії з рейтингом більш ніж 10% вирішили йти єдиним списком на виборах 2012 року.

Однак, незважаючи на очікування, Об'єднання ВО «Батьківщина» і політичної партії «Фронт Змін» не підвищило рейтинг опозиції і не привело до автоматичного збільшення суми рейтингів. На мою думку, це відбулося через те, що для певної частини електорату це об'єднання не було прийнятним, адже кожна з сил розраховувала на свою електоральну базу, представники якої скептично поставилися до іншого учасника об'єднання. В цілому, кумулятивного ефекту зростання рейтингу опозиції після об'єднання не відбувалося.

Виборча кампанія 2012 року мала ще одну особливість. Вперше за всю історію участі у виборчих кампаніях ВО «Батьківщина» не містила прізвища Ю. Тимошенко. Відсутність Ю. Тимошенко у виборчому списку негативно вплинула на рейтинг партії, оскільки для електоральної бази партії і переважної частини її членів була характерна форма партійної ідентичності, заснована на особистісній, харизматичній ознаці [7, с. 122].

Програма Об'єднаної опозиції стала «продовженням» попередніх передвиборчих програм і мала декларативний характер. Натомість обговорення блоків програми на круглих столах за участю експертів зламало українські політичні традиції, оскільки раніше такого не було, щоб без камер, у вільному режимі запрошувалися експерти з метою відкритості і намаганням отримати меседжі від експертного середовища. Такий формат обговорення програми свідчив про конструктивний підхід політичних лідерів до програмного документа.

Незважаючи на наявність багатьох суспільно значущих подій: конфлікт довкола закону про мову, реєстрацію виборчих списків і дискусії довкола них, висунення кандидатів в округах, знаття з реєстрації Ю. Тимошенко і Ю. Луценка, рейтинги Об'єднаної опозиції з червня 2012 року коливалися у межах статистичної похибки. Масова агітаційна кампанія на них також суттєво не вплинула [7, с. 122].

Об'єднана Опозиція мала на своєму електоральному полі конкурентів, які, незважаючи на відсутність досвіду виборчої боротьби, претендували на значну частину її електорату. Зокрема, ВО «Батьківщина» довелося ділити електорат з ВО «Свобода» і політичною партією «УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка» на Заході і в Центрі країни.

Конструювання ідентичності електорату Об'єднаної опозиції відбувалося у суперечливих процесах взаємодії, взаємовпливу і конфлікту регіональних ідентичностей. Характерно, що Об'єднана опозиція не визначила у своїй виборчій програмі 2012 року такої мети, як розвиток в Україні громадянського суспільства. Натомість усі зусилля політиків були спрямовані на гарантування соціальних стандартів життя різним соціальним групам, складання планів економічних реформ, визначення подальших перспектив у сферах військової і зовнішньої політики й боротьбу з чинною владою [7, с. 122].

В цілому, упродовж виборчої кампанії Об'єднана опозиція з великими труднощами здійснювала свої основні функції з артикуляції й агрегації соціальних інтересів, вироблення політичного курсу, програючи у цьому плані політичним конкурентам, а також уряду і Президенту. Позбавлена можливостей реальної участі у прийнятті політичних рішень, формуванні уряду і регіональних органів виконавчої влади, Об'єднана опозиція перетворилася на своєрідний знак і символ, яким було позначено новий політичний простір.

Партійна ідентичність Об'єднаної опозиції не була заснована на усвідомленні і близькості ідеології партій. Відсутність чіткої ідеологічної платформи привела до пошуку принципово іншої політичної ідентифікації, яка якісно відрізняється від ідентифікації ідеологічної. Відмінності між партіями в умовах слабкої реальної диференціації мали багато у чому не інституційний, а швидше, умовний, суто знаковий, штучний характер. Основними мотивами, які визначили підтримку Об'єднаної опозиції у парламентських виборах 2012 року, була негативна, протестна ідентичність і особистісна партійна ідентичність [7, с. 122].

Структурний ресурс залишався в опозиційних сил — «Батьківщини» та «Фронту змін» і частково у «Свободи». Підсумком такого поділу стала боротьба між лідерами опозиції, неузгодженість єдиних кандидатів по мажоритарних округах. «Свобода» боролася за вплив і прагнула до контролю за структурами опозиції. Лідери партій «Батьківщина», «УДАР», побоюючись втратити стратегічну ініціативу, протидіяли А. Яценюку і всіляко прагнули

нівелювати його лідерський статус. Саме ця боротьба і визначила розвиток подій на опозиційному полі в 2012 року [8, с. 11].

За підсумками парламентської кампанії 2012 року в «Комітет опору диктатурі» ввійшла більшість політичних партій, які позиціонували себе як опозиційні. Рішення і тактика опозиційної коаліції часто суперечили тактиці окремих осередків політичних сил.

Однак, соціально-економічні труднощі влади не додали їй авторитету, в той же час опозиція не спромоглася на розробку альтернативних проектів подальшого розвитку держави. Опозиція поступово втрачала шанс розгорнути гостру дискусію навколо скорочення соціальних гарантій, виплат, збільшення податкового тиску. Дії опозиції лише категоріями електоральної підтримки та передвиборчої агітації не давали довготривалого результату.

13 грудня 2012 року Європарламент у резолюції стосовно ситуації в Україні висловив занепокоєність у зв'язку з обранням до українського парламенту представників партії «Свобода». «Расистські, антисемітські, ксенофобські погляди суперечать фундаментальним цінностям ЄС. Ураховуючи це, закликаємо продемократичні партії у Верховній Раді не співпрацювати й не створювати коаліції з цією партією», – йдеться в резолюції. Як вважають політологи, це сигнал і для виборців України, і для самої партії, яку в Європі не сприймають, вважають неонацистською. «Свобода», дізнавшись про таке голосування, одразу ж поширила заяву-протест, де зосередилась на особі автора поправки – болгарині Вігеніні. Націоналісти також стверджували, що партія «Прогресивний альянс соціалістів і демократів», членом якої він є, – партнер Партії регіонів [9].

Питання влиття «Фронту змін» у «Батьківщину» стояло на порядку денному вже на початку 2013 року. Воно не було таким однозначним, як свого часу поглинання Партією регіонів «Сильної України». Тоді «старший» брат просто проковтнув «молодшого». Однак Об'єднана опозиція розуміла, що перемога над режимом В. Януковича стане можливою лише тоді, коли вдасться сконсолідувати зусилля всіх, хто ставить перед собою таку мету.

Об'єднання, злиття опозиційних сил було однією зі складових частин, хоча й не єдиною, загального плану боротьби з режимом В. Януковича. «Фронт змін» як політичний проект уже давно себе вичерпав.

За великим рахунком, не було значних розбіжностей в ідеології та політиці «Батьківщини» і «Фронту змін». Важливим на 2013 рік було те, чи вдасться об'єднаній опозиції вийти на єдиного кандидата під час президентських виборів. Лунали думки, що якщо поглинання «Батьківщиною» «Фронту змін» було зроблено лише заради збільшення рейтингу Арсенія Яценюка, як протидія Віталієві Кличку, то втрачався сенс об'єднання зусиль на повалення режиму В. Януковича. Переформатування опозиційних сил могло не лише надати нового імпульсу кампанії «Вставай, Україно!», а й засвідчити новий етап у боротьбі за ліквідацію режиму В. Януковича [10].

Однак, слід наголосити на проблемах у лавах самої опозиції. Журналісти однієї зі статей видання «Український тиждень» за квітень 2013 рік відмітили, що наростала критика А. Яценюка в самій «Батьківщині». На це, як зазначають автори, були підстави. Так, п'ять виявлених «тушок» (батько й син Табалови, Віталій Немілюстий, Ігор Скосар, Роман Стаднійчук) належали до його квоти. Незважаючи на це, А. Яценюка як голову фракції підтримувала більшість її депутатів. Питання про довіру йому на фракційні засідання він виносив двічі, одразу після появи «тушок», і двічі абсолютною більшістю голосів діставав вотум довіри [11, с. 10]. Влучними є твердження авторів про те, що «імовірна повна маргіналізація опозиції та ослаблення ролі парламенту означатимуть подальше поширення ролі «Сім'ї», зникнення перешкод для проведення в країні соціально-економічних експериментів над населенням, вигідних наближеному до влади бізнесу, згортання залишків політичних і громадянських свобод тощо» [1, с. 12].

14 червня 2013 року відбувся з'їзд Об'єднаної опозиції, на якому партія «Батьківщина» об'єдналася з партією «Фронт змін» і низкою інших партій. З'їзд висунув як єдиного кандидата на майбутніх президентських виборах Юлію Тимошенко, головою політичної ради об'єднаної партії було обрано Арсенія Яценюка [12, с. 10]. В самій опозиційній коаліції після провалу кампанії «Вставай, Україно!» та об'єднавчого з'їзду «Батьківщини» й «Фронту змін» загострилася конкуренція лідерів.

Об'єктивно злиття «Фронту змін», «Батьківщини» та партії «Реформи і порядок» оголило лінію розламу між об'єднаними силами, що створювало підґрунтя для посилення різнобою в парламентській фракції ВО «Батьківщина». Анатолій Гриценко, Микола Катеринчук, група В'ячеслава Кириленка де-факто дістали ширший простір для маневру. Зрозуміло, що кожна з сторін об'єднання, яка лобювала його, – і керівництво старої «Батьківщини» на чолі з О. Турчиновим, і нові партійці на чолі з А. Яценюком, – розраховували використати об'єднання у власних інтересах. Перші, можливо, вважали, що це дасть змогу зберегти партію дієздатною та забезпеченою фінансовим ресурсом. Другі, вочевидь, розраховували на здатність

«завоювати зсередини» «Батьківщину», перетворивши її на досить потужну партійну структуру на власну опору на президентських, місцевих і парламентських виборах [12, с. 10-11].

Характерною ознакою діяльності парламентської опозиції в 2012-2013 роках було негативне ставлення до політики Президента, уряду України: несприйняття змісту та способів реалізації владної політики в економічній, соціальній та гуманітарній сферах. Так, «Батьківщина» критикувала «злочинну» владу, «УДАР» виступав захисником підприємницького середовища, «Свобода» поряд із традиційною націоналістичною риторикою, говорила про соціальні й антиолігархічні заходи. Проте головне завдання політичних опонентів полягало в тому, щоб такі знайти спільний знаменник виходу з кризи й протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам.

Заради збереження влади правляча політична сила могла використати два варіанти розвитку подій – вдатися до подальшого обмеження діяльності опозиції чи розпочати діалог із налагодження цивілізованих відносин із опозицією. За ініціативою Президента України 19 червня 2013 року відбулася зустріч із лідерами парламентських фракцій, на якій обговорювалася низка принципових питань. На зустрічі з Президентом опозиційні фракції представляв Арсеній Яценюк із загальними вимогами трьох лідерів опозиції. Три опозиційні парламентські фракції визначили широке коло проблем: від економічних труднощів і корупції до виборів у спірних округах, долі вітчизняної ГТС і звільнення Юлії Тимошенко. Проте, ця зустріч носила здебільшого декларативний характер про наміри спільних дій влади і опозиції.

Говорячи про практичну діяльність влади та опозиції в 2013 році, мітинги і виступи були відносно ефективними на той час. В 2013 році опозиція вирішила провести мітинг, аби продемонструвати силу й міць Об'єднаної опозиції, підвести ризик під результатами кампанії «Вставай, Україно!» й окреслити подальші дії опозиції на період літо 2013 — осінь 2014 років (початкову й базову фазу передвиборчої кампанії 2015 року).

Справді, їй вдалося зібрати чимало людей, однак мітинг був більш ефектним, ніж ефективним. По-перше, кількість протестувальників була не достатньо великою, щоб налякати владу. Мітинг не переламав ситуацію на користь опозиції, а просто підтвердив статус-кво в її відносинах із владою. Акція не розкрутила революційну ситуацію й не похитнула основи політичного режиму.

Опозиції вдалося показати, що вони здатні змінити свою тактику й стратегію з парламентської на позапарламентську, тобто вулично-майданну. Вони вийшли працювати, як висловився політолог Вадим Карасьов, «в полях» [13]. Утім, організований мітинг не перетворився на акцію громадського спротиву. Радше це був захід для прихильників парламентських опозиційних партій.

На кінець 2013 – початок 2014 років опозиція не мала фокусного лідера, як це було у 2002 — 2004 роках. О. Тягнибок, А. Яценюк і В. Кличко — лідери парламентського типу другого ешелону, на відміну від Ю. Тимошенко та В. Януковича. На кінець 2013 року в опозиційному середовищі склалася ситуація, коли опозиційні сили не мали спільного лідера, якого б підтримувала значна частина громадян України [13].

Як доречно вказував політолог Кость Бондаренко, опозиція 2013 року мала ряд суттєвих недоліків: недооцінка свого політичного суперника – В.Януковича і Партії регіонів, недостатня віра у власні сили, надмірна надія на бренд ВО «Батьківщина», лідери опозиції не мислили себе руйнівниками системи, акцентування уваги на другорядних речах, взаємна недовіра і вождизм, категоричність суджень і несприйняття критики [[http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?opozitsiya\\_ispiti\\_pered\\_litnimi\\_kanikulami&objectId=1287771](http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?opozitsiya_ispiti_pered_litnimi_kanikulami&objectId=1287771)].

У 2013 році Український незалежний центр політичних досліджень, аналізуючи діяльність, зокрема української опозиції, прийшов до висновку, що формування коаліцій, як ситуативних, в рамках окремої політичної дії, наприклад, голосування за певний закон, так і сталих, які вимагають від учасників принаймні короткострокового узгодження політичних позицій та стратегій. За цих умов ідеологічне позиціонування визначає кордони «політично можливого» для цих політичних сил, або компромісів, до яких можуть вдатися учасники таких коаліцій, не порушуючи такі кордони. Коли політичні партії мають слабку ідеологічну ідентичність, у них є більш широкий простір для політичного маневру, проте це у перспективі може обернутися проблемами в електоральному плані, наприклад, привести до розмивання бази підтримки на користь більш сильно ідентифікованої партії. Тоді як брак ідеологічного компонента буде замінюватися додатковими факторами, такими як позиціонування лідера чи підведення під передвиборчу пропозицію популістичної основи [14].

Таким чином, у період гострих криз та, відповідно, перманентної нестабільності особливо чітко простежується активізація опозиційних сил. У державах з відносно жорстким політичним режимом діяльність політичної опозиції, особливо її непарламентських форм, суворо

обмежується. У країнах же із задекларованими демократичними принципами управління інститут політичної опозиції є знаковим, його розвиток та підтримка – це якісна ознака модернізації політичної системи. Специфіка взаємодії влади та опозиції визначається тим, наскільки повно остання забезпечена можливостями реалізувати свої політичні права.

Перемога Віктора Януковича в 2010 року окреслила новий цикл режимних змін в Україні. В ході президентських виборів зіштовхнулися з одного боку, Партія регіонів, з іншого – БЮТ. Лише два політичні актори мали переваги і саме вони стали головними суперниками на президентських виборах. За результатами президентських виборів 2010 року в Україні відбулася чергова зміна політичного ландшафту. Протягом 2010-2011 років відбулися суттєві зміни в розстановці опозиційних сил. За рівнем підтримки громадян першу позицію серед них зберігає БЮТ, на другому місці стабільно утвердився «Фронт змін». Протягом 2010-2012 року В. Янукович проводив активну політику побудови домінантної політичної партії, а також формування особистих мереж підтримки через домовленості з периферійними коаліційними партнерами..

Отже, період 2010-2013 рр. можна назвати часом жорсткої конфронтації між опозицією та владою з тотальним політичним домінування останньої. У рамках процесу демократизації спостерігається етап «повернення назад», що ознаменувався зменшенням можливостей опозиції, яка відіграє ключову роль у реалізації принципів демократії, однак, виконання цієї ролі є неможливим без її підтримки державним апаратом влади. Після президентських виборів 2010 року та формування пропрезидентської більшості парламентська опозиція практично була позбавлена можливостей впливу на законодавчий процес, значно обмежені її можливості в реалізації контрольної та інших функцій Верховної Ради. Вибори депутатів Верховної Ради України в 2012 році лише посилили законодавчу, і як наслідок можливості виконавчої вертикалі влади, що призвело до нівелювання ролі опозиції у центральних органах влади.

---

#### Література

1. Фісун О.А. Партийная система и президентский режим Украины после парламентских выборов 2012 г. / О.А. Фісун // Парламентська система України після парламентських виборів 2012: аналітичні доповіді. – Х.: Золоті сторінки, 2012. – С. 33-38.
2. Правові засади діяльності опозиції / Центр Разумкова // Національна безпека і оборона. [Електронний ресурс]. – 2011. – №7-8. – С. 24-31. – Режим доступу: [http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category\\_journal/NSD125-126\\_ukr\\_2.pdf](http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD125-126_ukr_2.pdf)
3. Сас О. Теоретичні та практичні реалії української опозиції / О. Сас. – [Електронний ресурс] // Віче. – 2011. – №18. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2711/>
4. Рішення Конституційного Суду України № 1-45/2010 від 30 вересня 2010 року [Електронний ресурс] / Рішення Конституційного Суду України. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=122407>
5. Побокін М. Українська опозиція: втрачені шанси? /М. Пробкін. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/publications/articles/pobokin.htm>
6. Гнаповський О. Проблеми діяльності політичної опозиції в Україні: шляхи оптимізації / О. Гнаповський // © 2009-2014 Науковий блог НаУ «Острозька Академія» травня 13, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/2012/problems-diyalnosti-politychnoji-opozytiji-v-ukrajini-shlyahy-optymizatsiji-2/>
7. Політичні партії України у парламентській виборчій кампанії 2012 року / колективна моногр.; за ред. М.С. Кармазіної. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. – 400 с.
8. Орловський В. К. Партийно-політична опозиція в Україні: проблеми конструювання політичної реальності : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / В.К. Орловський; Держ. закл. "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". – О., 2013. – 19 с.
9. Рудич Ф. Політична влада і опозиція в Україні: методологічний контекст / Ф. Рудич // Віче. – №17. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3841/>
10. Власюк А. Чи допоможе «загибель» «Фронту змін» зміцнити опозицію й ліквідувати режим Януковича? / А. Власюк // Українська правда. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2013/05/15/6989808/>
11. Олексієнко О. «М'який авторитаризм»: влада та опозиція в Україні / О. Олексієнко, С. Потоцький // Український тиждень. – 2013. – №15. – С. 8-12.
12. «Двічі об'єднані» // Український тиждень. – 2013. – №24. – С. 10-11.
13. Карасьов В. «Боротьба за неполітизованого, непартійного, але невдоволеного владою громадянина — головне завдання на сьогодні» / В. Карасьов // День. 21.05.2013. –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/vadim-kararov-borotba-za-nepolitizovanogo-nepartijnogo-ale-nevdovolenogo-vladoyu>

14. Ідеологічне позиціонування політичних партій в Україні. – К.: Агенство «Україні», 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/party\\_ideology2013.pdf](http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/party_ideology2013.pdf)

15. Бердинских К. Слабая сила: проблеме украинской оппозиции / К. Бердинских // Корреспондент. – 2011. – №14. – С. 32-34.

16. Бердинских К. Разгул демократов: проблемы оппозиции в Украине / К. Бердинских // Корреспондент. – 2013. – №15. – С. 8-12.